

УДК 343.9

А.М. ЛЕВЧЕНКО, Харківський національний університет внутрішніх справ

СУБ'ЄКТИ ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОЇ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ВПЛИВУ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Ключові слова: кримінальна субкультура, суб'єкти протидії злочинності, правове забезпечення, Закони України, засуджені до позбавлення волі

Говорячи про протидію злочинності, слід зазначити, що з об'єктивно-функціональної сторони вона здійснюється на трьох рівнях – загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному. Всі ці рівні поєднує загальна мета протидії злочинним проявам – зниження інтенсивності процесів детермінації та нейтралізація дії її причин і умов для зменшення кількості злочинів до соціально терпимого рівня. Протидія злочинності здійснюється різними за змістом, але єдиними в спрямованості заходами, формами, методами діяльності відповідними суб'єктами, що складають багаторівневий об'єкт соціального управління.

Питання щодо протидії кримінальній субкультурі було предметом дослідження як вчених-кримінологів, так і пенітенціаристів. Зокрема, ці проблеми вивчали такі вчені, як І.Г. Богатирьов, В.В. Голіна, В.Ф. Пирожков, А.Р. Ратінов, О.В. Старков, А.Х. Степанюк, Г.Ф. Хохряков, І.С. Яковець та ін. Результати їх наукових праць являють собою вагомий внесок у вивчення особливостей негативного впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до

позбавлення волі. Однак, незважаючи на ґрунтовний характер наукових робіт відомих вчених, недостатньо розглянутими залишаються питання стосовно суб'єктів загальносоціального впливу в контексті означеної вище проблеми. Тому метою даної статті є дослідження діяльності суб'єктів саме загальносоціального рівня запобігання негативному впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі, що є виправдано актуальним, адже вони визначають стратегічні напрямки діяльності суб'єктів інших рівнів, від їх чіткої та узгодженої діяльності залежить ефективність роботи відповідних суб'єктів на спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях протидії злочинності.

Серед суб'єктів загальносоціального запобігання, включаючи й сферу виконання покарань, провідну роль відіграють органи та організації, які керують цією діяльністю, організовують її та створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, а також органи місцевого самоврядування) [1, с.346].

Так, відповідно до вимог ст.75 Конституції України, Верховна Рада України, як єдиний орган законодавчої влади, визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики та створює правову основу загальносоціального рівня протидії злочинності. При цьому повноваження Парламенту України, як вірно зробив висновок В.В. Голіна, дають йому підстави для розроблення головних напрямів боротьби зі злочинністю, створення законодавчої бази для істотного впливу на кримінологічну політику держави, а взагалі своєю діяльністю сприяти зниженню кількісно-якісних показників злочинності [2, с.63].

Роль Верховної Ради України, як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам, є досить значною, позаяк без визначення на рівні держави правових засад протидії кримінальній субкультурі реалізація їх в умовах УВП є неможливою.

Не менш важливе місце у системі цих суб'єктів займає Президент України (розділ V Конституції України), який на основі та на виконання Конституції і Законів України забезпечує наступальну протидію злочинності та досягнення уповільнення темпів її динаміки на підставі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Безсумнівно, відсутність гарантування забезпечення прав і свобод людини і громадянина, що є однією з основних функцій Кабінету Міністрів України, не сприятиме ефективності протидії кримінальній субкультури. Кабінет Міністрів України та інші органи державної виконавчої влади (місцеві державні адміністрації) здійснюють заходи щодо забезпечення громадського порядку і боротьби зі злочинністю, відповідно до Конституції України (розділ VI) розробляють, контролюють і координують виконання програм запобігання злочинності, організують її наукове супроводження і ресурсне забезпечення. Виходячи з цього, варто визнати, що роль Кабінету Міністрів України у протидії кримінальній субкультури є визначальною у контексті розробки та забезпечення реалізації відповідних програм з питань боротьби зі злочинністю.

У свою чергу, місцеві державні адміністрації здійснюють державну політику у сфері протидії злочинності в межах регіону (відповідної адміністративно-територіальної одиниці – саме там, де розміщуються органи та установи виконання покарань (далі – УВП), забезпечують виконання положень Конституції України, норм міжнародно-правових актів, державних програм, регіональних програм працевлаштування засуджених та осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі та інших рішень центральних органів державної виконавчої влади та керівників місцевих державних адміністрацій.

Серед суб'єктів запобігання злочинності на даному рівні важливе місце також посідають

органи місцевого самоврядування, які за своїми повноваженнями, як зробив висновок В.В. Голіна, здійснюють організаційно-управлінські функції щодо запобігання злочинності, організують і координують роботу відповідних суб'єктів даного виду суспільної діяльності, та ін. [2, с. 65–66].

У контексті вирішення проблем, пов'язаних з протидією кримінальній субкультури в УВП, особливу увагу привертають до себе Спостережні комісії виконавчих комітетів місцевих рад, які приймають безпосередню участь у кримінально-виконавчій діяльності [3].

До інших суб'єктів загальносоціального запобігання, у тому числі й в УВП, належать: суб'єкти господарювання; установи культури та спорту; засоби масової інформації; органи, що регулюють природокористування, міграцію, та здійснюють працевлаштування і пенсійне забезпечення; житлово-комунальні організації державної влади, а також приватного права, які беруть участь у різних сферах життєдіяльності суспільства (в науці зазначені суб'єкти відносять до неспеціалізованих суб'єктів запобігання злочинам) [4, с. 65].

Зміст їх діяльності в УВП, на відміну від спеціалізованих суб'єктів запобігання злочинам, полягає в тому, що вони, з одного боку, не відносяться до суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин [5, с. 7], а, з іншого боку, зазначена діяльність не входить до їх основних (головних, пріоритетних) функціональних напрямків діяльності [6, с. 14].

Метою загальносоціального запобігання у даному випадку є подальший розвиток та вдосконалення кримінально-виконавчих правовідносин з тим, щоб нейтралізувати, блокувати, усунути тощо негативні впливи кримінальної субкультури на засуджених, а також їх суспільно небезпечні наслідки.

Так, у цілому уявляється зміст загальносоціального запобігання негативному впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі (або так звана в науці «струк-

турно-функціональна модель» запобігання даному суспільно небезпечному явищу) [7, с.94–106]. Проте, як свідчить практика, її успішній реалізації перешкоджають ряд проблем нормативно-правового, організаційного, фінансового та іншого загальносоціального характеру. Жодне правове джерело в Україні, включаючи й ті, що не стосуються кримінально-виконавчої діяльності (закони, що регулюють питання моралі, честі, гідності, соціально-економічного розвитку, тощо), не містять норм, які були б спрямовані на протидію кримінальній субкультури. Як приклад, можна назвати один з основних нормативно-правових актів в державі – Закон України «Про основи національної безпеки України», в якому жодного слова немає про таку загрозу даному об'єкту правової охорони, як наявні та потенційні можливості впливу на життєво важливі інтереси України кримінальної субкультури [8]. Показовою у цьому контексті є ст.7 даного Закону «Загрози національним інтересам та національній безпеці України», в якій зазначений вид суспільної культури не відноситься до джерел небезпеки національній безпеці держави. У зв'язку з цим доречним буде доповнити цю норму такою загрозою, як розповсюдження та негативний вплив кримінальної субкультури на суспільну мораль та інші соціально значущі цінності (культуру, мораль, традиції, правила співжиття тощо).

Аналогічні прогалини має й Закон України «Про основи внутрішньої та зовнішньої політики України», зокрема ст.3, в якій також відсутній такий об'єкт правової охорони, як суспільна мораль, та не визначена загроза їй у виді кримінальної субкультури.

Аналіз одного з основних нормативно-правових актів Кабінету Міністрів середньострокового прогнозування запобігання злочинності – Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року – показав, що у ній жодного слова (речення, абзацу, розділу тощо) про кримінальну субкультуру та заходи її

ліквідації, блокування, нейтралізації тощо не має. У той самий час, наявність таких заходів у змісті зазначеної Концепції є очевидною. Цим були би створені загальносоціальні засади запобігання негативному впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених в УВП.

Відповідні зміни варто внести й в інші закони України, що також сприятиме створенню значних перешкод для розповсюдження кримінальної субкультури серед населення, включаючи засуджених до позбавлення волі, в якості прикладів можна привести деякі нормативно – правові акти в сфері діяльності ЗМІ, які мають широкий вплив на суспільну свідомість і мораль, а саме:

1) «Про Національну раду з питань телебачення і радіомовлення» від 23.09.1997 р. № 538/97-ВР, доповнивши його нормою про те, що зазначений державний орган вправі забороняти розповсюдження через телевізійні засоби та радіо принципи, ідеї та інші протиправні норми кримінальної субкультури з метою захисту суспільної моралі, культури та інших соціально значущих цінностей [9];

2) «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 р. № 3759–XII, у якому визначити, що предметом цієї діяльності не може бути інформація, яка пов'язана з розповсюдженням кримінальної субкультури, як така, що є загрозою для суспільної моралі та культури, а також національної безпеки [10];

3) «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 р. № 2782–XII, в якому визначити, що зазначені ЗМІ не вправі розповсюджувати будь які елементи кримінальної субкультури серед населення як такі, що можуть привести до підризу суспільної моралі та національної безпеки України [11];

4) «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657–XII, в якому передбачити такий основний принцип інформаційних відносин (ч.2), як захищеність особи від впливу кримінальної субкультури [12].

Існуючі прогалини в нормативно-правових актах, та пов'язані з цим проблеми функціонування УВП, стають «живильним» середовищем та детермінантами, що обумовлюють розповсюдження кримінальної субкультури та, відповідно, її негативний вплив на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі. Безсумнівно, що без вирішення питань соціально-економічного, фінансового та іншого ресурсного забезпечення кримінально-виконавчої діяльності в УВП на законодавчому рівні, ліквідувати, нейтралізувати, усунути тощо причини, що породжують, та умови, які сприяють розповсюдженню кримінальної субкультури серед засуджених до позбавлення волі, просто неможливо.

У зв'язку з цим слід резюмувати, що покращення рівня правового забезпечення діяльності пов'язаної із протидією даному суспільно небезпечному явищу на загальносоціальному рівні в цілому в Україні, дозволить оптимізувати та легітимізувати діяльність оперативних підрозділів УВП, як суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, по протидії негативному впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі, яка у даний час здійснюється не на підставі спеціального закону чи відповідних норм кримінально-виконавчого кодексу, а у відповідності з вимогами нормативних правових актів, що не в повній мірі співвідносяться з принципом законності, який визначений пріоритетним для органів державної влади та посадових осіб згідно ч.2 ст.19 Конституції України та ст.5 Кримінально-виконавчого кодексу України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. – Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007– . – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 2007. – 424 с.
2. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. / Голіна В. В. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.
3. Яковець І. С. Організація діяльності спостережних комісій. (Положення про спостережні комісії: науково-практичний коментар) / Яковець І. С. ; Академія правових наук України; Інститут вивчення проблем злочинності. – Київ : Penal Reform International, 2006. – 190 с.
4. Кримінологія : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб, та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Атіка, 2009. – 312 с.
5. Кримінально-виконавче право : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. Х. Степанюка. – Харків : Право, 2006. – 256 с.
6. Литвинов А. Н. Профилактика преступлений. От теории к практике : научно-практическое пособие / Литвинов А. Н., Гавриш Т. С. – М. : ИКФ «ЭКМОС», 2003. – 160 с.
7. Замула С. Ю. Профилактика влияния криминальной субкультуры на несовершеннолетних осужденных в специальных воспитательных учреждениях : навч.-метод. посіб. / С. Ю. Замула. – Біла Церква : ДПтСУ, 2011. – 240 с.
8. Закон України «Про основи національної безпеки України» : від 19.06.2003 р., № 964-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 29. – Ст. 1433.
9. Закон України «Про Національну раду з питань телебачення і радіомовлення» : від 23.09.1997 р., № 538 // ВВР України. – 1997. – № 48. – Ст. 296.
10. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» : від 21.12.1993 р., № 3759-XII // ВВР України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.
11. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» : від 16.11.1992 р., № 2782-XII // ВВР України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

12. Закон України «Про інформацію» : від 02.10.1992 р., № 2657–XII // ВВР України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

Левченко А. М. Суб'єкти загальносоціальної протидії негативному впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі / А. М. Левченко // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 172–176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_29.pdf

Розглянуто суб'єктний склад загальносоціального рівня протидії негативного впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі. Акцентовано увагу на необхідності удосконалення правового забезпечення діяльності відповідних суб'єктів в означеній сфері.

Левченко А.М. Субъекты общесоциального противодействия негативному влиянию криминальной субкультуры на формирование противоправного поведения осужденных к лишению свободы

Рассмотрен субъектный состав общесоциального уровня противодействия негативного влияния криминальной субкультуры на формирование противоправного поведения осужденных к лишению свободы. Акцентировано внимание на необходимости усовершенствования правового обеспечения деятельности соответствующих субъектов в обозначенной сфере.

Levchenko A.M. Subjects of General Social Counteract the Negative Effects of the Criminal Subculture on the Formation of the Wrongful Conduct of Persons Sentenced to Imprisonment

Considered subject composition general social level to counter the negative impact of the criminal subculture formation of wrongful conduct sentenced to imprisonment. Special attention is paid to the need to improve the legal support of the relevant stakeholders in the designated area.